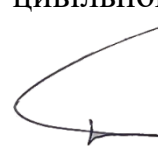

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова приймальної комісії,
Ректор Національного університету
цивільного захисту України

Ігор ТОЛОК

26 червня 2026 року

ПРОГРАМА

вступних випробувань для здобуття освітньо-наукового ступеня доктора
філософії за освітньо-науковою програмою «Цивільний захист»
спеціальності К10 «Цивільна безпека»

Черкаси 2026

Вступ

Програма вступних випробувань для здобуття освітнього ступеня доктора філософії за освітньо-науковою програмою "Цивільний захист" спеціальності K10 «Цивільна безпека» розроблена Приймальною комісією Національного університету цивільного захисту України (далі – НУЦЗ України) відповідно до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2026 році, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 26.02.2026 № 373, Правил прийому на навчання для здобуття вищої освіти в Національному університеті цивільного захисту України в 2026 році та з врахуванням положень стандарту вищої освіти за спеціальністю 263 "Цивільна безпека" галузі знань 26 "Цивільна безпека" для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 22.10.2020 року №1290.

Метою вступних випробувань є перевірка у вступників рівня знань, умінь, навичок та здібностей до зазначеного виду діяльності.

Вступні випробування включають:

1. співбесіду (для осіб, що здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста) за іншою спеціальністю);
2. вступний іспит зі спеціальності K10 "Цивільна безпека";
3. вступний іспит (співбесіду) з іноземної мови.

Відповідно до Правил прийому конкурсний бал:

- 1) для конкурсного відбору на навчання **для здобуття ступеня доктора філософії за державним замовленням** розраховується за такою формулою:

$$\text{Конкурсний бал (КБ)} = 0,4 \times \text{П1} + 0,6 \times \text{П2} + \text{ОУ},$$

де

П1 – оцінка іспиту з іноземної мови;

П2 – оцінка іспиту зі спеціальності;

ОУ – додатковий бал за наукові досягнення, зазначені в Правилах прийому;

- 2) для конкурсного відбору на навчання **для здобуття ступеня доктора філософії за кошти фізичних та/або юридичних осіб** розраховується за такою формулою:

$$\text{Конкурсний бал (КБ)} = 0,2 \times \text{П1} + 0,2 \times \text{П2} + 0,6 \times \text{П3} + \text{ОУ},$$

де

П1 – оцінка тесту загальної навчальної компетентності Єдиного вступного іспиту (далі – ЄВІ);

П2 – оцінка тесту з іноземної мови ЄВІ;

П3 – оцінка іспиту зі спеціальності;

ОУ – додатковий бал за наукові досягнення, зазначені в Правилах прийому.

Оцінка співбесіди з іноземної мови замість обох блоків ЄВІ у

визначених цими Правилами прийому випадках враховується в конкурсному балі з коефіцієнтом 0,4.

3) Якщо конкурсний бал, розрахований відповідно до підпунктів 1 та 2 перевищує 200, він встановлюється таким, що дорівнює 200.

ЄВІ складається вступниками у формі зовнішнього незалежного оцінювання. Категорія осіб, які при вступі на навчання *за кошти фізичних та/або юридичних осіб* мають право складати в університеті співбесіду з іноземної мови замість ЄВІ, визначені в Правилах прийому.

Програма співбесіди з іноземної мови розробляється приймальною комісією окремо та розміщується на сайті університету.

ПРОГРАМА

співбесіди для осіб, які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст) за іншою спеціальністю

ВСТУП

Співбесіда з вступниками, які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст) за іншою спеціальністю проводиться з метою оцінки у них рівня теоретичних знань, практичних умінь та навичок з фаху, що відповідають ступеню "магістра" за спеціальністю К10 "Цивільна безпека". В разі неуспішного складання співбесіди вступник не допускається до подальшого складання вступного екзамену зі спеціальності К10 "Цивільна безпека" та вступного екзамену з іноземної мови.

Співбесіда проводиться предметною комісією з використанням двох теоретичних питань. В разі необхідності члени предметної комісії можуть поставити додаткові запитання. Час на підготовку до усної відповіді складає 20-30 хвилин.

1. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ КАНДИДАТА НА НАВЧАННЯ ЗІ СПІВБЕСІДИ

Теоретична підготовка кандидата на навчання за результатами відповіді оцінюється за 2-х бальною шкалою за наступними критеріями:

Оцінка	Критерії
зараховано	Кандидат на навчання повністю, логічно і послідовно надав відповідь на запитання, пов'язуючи теорію з практикою, виявив вміння самостійно аналізувати, узагальнювати і викладати матеріал, не допускаючи помилок.
не зараховано	Кандидат на навчання засвоїв тільки основний матеріал, не знає окремих положень, допускає неточності у відповіді. Не вміє достатньо чітко сформулювати окремі положення, порушує послідовність у викладанні матеріалу. Має певні труднощі у пов'язанні теоретичного матеріалу з його практичним застосуванням.

2. ПЕРЕЛІК ТЕМ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА СПІВБЕСІДУ

1. Організація реагування на надзвичайні ситуації.
2. Організація управління при ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
3. Організація взаємодії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.
4. Аналіз надзвичайних ситуацій та оперативних дій підрозділів цивільного захисту під час їх ліквідації.
5. Формування зведених загонів оперативно-рятувальних сил цивільного захисту.

Рекомендована література

- План реагування на надзвичайні ситуації державного рівня, затверджений постановою КМ України від 14 березня 2018 р. № 223.
- Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340.
- Наказ МВС України від 10.02.2022 року № 116 «Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій».
- Про деякі питання організації діяльності мобільних оперативних груп ДСНС. Наказ ДСНС України від 06.11.2017 № 601.
- Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту. Наказ МВС України від 15.06.2017 № 511.
- Загальні вимоги та положення окремого доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах».
- Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів: Практикум. / В.В. Сировий, Ю.М. Сенчихін, Л.В. Ушаков, О.В. Бабенко. – Х.: НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. – 236 с.
- Аветисян В.Г., Адаменко М.І., Александров В.Л., Кулаков С.В., та інші. Рятувальні роботи під час ліквідації НС, ч.І. Посібник. Київ, Основа. 2006р.
- Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – 592 с.
- Основи тактики гасіння пожеж: навч. посіб. / В.В Сировой, Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'яно. – Х.: НУЦЗУ, 2015. – 216 с.
- Довідник керівника гасіння пожежі / За загальною редакцією Кропивницького В.С. – К. : ТОВ "Літера-Друк", 2016. – 320 с.

1. Розкрийте поняття «система», «підсистема», «надсистема», «елемент системи», «закрита система», «відкрита система», «універсальна система», «специфічна система». Навести приклади взаємодії між цими поняттями в контексті функціонування єдиної державної системи цивільного захисту.

2. Розкрийте поняття «вхідні параметри системи». Розкрийте різницю між зовнішніми та внутрішніми функціями системи на прикладі функціонування єдиної державної системи цивільного захисту.

3. Визначить поняття «життєвий цикл» системи та охарактеризуйте основні етапи життєвого циклу системи. Поясніть вплив надзвичайної ситуації воєнного характеру на «життєвий цикл» об'єкту критичної інфраструктури, як системи життєдіяльності.

4. Розкрийте поняття «математична модель», етапи її побудови. Опишіть процедуру побудови математичної моделі процесу виникнення надзвичайної ситуації.

Рекомендована література

- Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII.
- Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI // *Голос України*. – 2012. – листопад (№ 220 (5470)). – С. 4–20.
- Тютюник В.В. *Теорія систем та системний аналіз: Курс лекцій* / В.В. Тютюник, О.О. Писклакова. – Харків: Друкарня Мадрид, 2020. – 108 с.
- Андронов В.А. *Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія* / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюник. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2016. – 319 с.
- Томашевський В.М. *Моделювання систем*. – Київ: Видавнича група BHV, 2005. – 352 с.
- Стеценко І.В. *Моделювання систем*. – Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2010. – 399 с.

1. Визначте організаційні засади наукової і науково-технічної діяльності в Державній служби України з надзвичайних ситуацій.

2. Охарактеризуйте основні види наукової і науково-технічної діяльності в Державній служби України з надзвичайних ситуацій.

3. Охарактеризуйте структуру наукової і науково-технічної діяльності в Державній служби України з надзвичайних ситуацій.

4. Розкрийте поняття системного, комплексного та цілісного підходу в науковому дослідженні.

5. Охарактеризуйте сучасні методи теоретичних досліджень.

Рекомендована література

- Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. *Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
- Важинський С.Е., Щербак Т.І. *Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб.* Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
- Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. *Методологія наукових досліджень: Навч. посіб.* Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2017. 236 с.
- *Методика та організація наукових досліджень: Курс лекцій* / Уклад. С.Е. Важинський, І.А. Чуб, Т.М. Курська. Харків: НУЦЗУ, 2016. 201 с. (електронна бібліотека НУЦЗУ).
- *Організація досліджень у сфері цивільного захисту: курс лекцій. Для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, які навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти в галузі знань 26 „Цивільна безпека”* / О.І. Ляшевська, В.І. Ляшевська, О.М. Соболев. Харків: НУЦЗУ, 2019.

1. Розкрийте поняття «управління» та основні категорії управління. Визначте особливості застосування принципів та методів управління в процесі функціонування органів та підрозділів цивільного захисту.

2. Розкрийте поняття «управлінське рішення», етапи процедури прийняття управлінського рішення. Визначте особливості процедури прийняття рішень при ліквідації надзвичайних ситуацій.

3. Охарактеризуйте основні принципи прогнозування у сфері цивільного захисту.

4. Назвіть та охарактеризуйте основні принципи планування діяльності органів та підрозділів цивільного захисту.

5. Розкрийте сутність поняття «кризове управління» та визначте його особливості в умовах надзвичайного стану.

Рекомендована література

• Альбоцій О.В., Кулешов М.М., Калашніков О.О., Рашкевич С.А., Труш О.О. *Основи управління в органах і підрозділах МНС України. Навчальний посібник.* / За ред. канд. психол. наук, доцента В.П. Садкового. – Харків: УЦЗУ, 2007. – 311 с.

• Колпаков В.М. *Теорія та практика прийняття управлінських рішень. Навчальний посібник,* – К.: МАУП, 2000.

• Бандурка О.М. *Управління в органах внутрішніх справ України. Підручник Харків.: Ун-т внутр. справ, 1998.*

• Плішкін В.М. *Теорія управління органами внутрішніх справ. Підручник,* - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999.

• Сущенко В.Д., Присяжний С.В., Коваленко О.І. *Сучасний процес управління в органах внутрішніх справ, Монографічні дослідження,* - К.: НАВСУ, 1999.

• Михайлова Л.І. *Управління персоналом. Навчальний посібник.* – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.

1. Визначить роль метрології та вимірювальної техніки у сфері цивільного захисту.

2. Охарактеризуйте структуру та визначте основні функції метрологічної служби Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

3. Визначить основні функції метрологічної служби органів та підрозділів цивільного захисту.

4. Назвіть та охарактеризуйте основні принципи стандартизації України у сфері цивільного захисту. Визначить основні положення технічного регламенту.

Рекомендована література

• *Державна система стандартизації.* – К.: Держстандарт України, 2013.-312 с.

• ДСТУ 2462-94 Сертифікація. Основні поняття. Терміни та визначення.

• Правові проблеми стандартизації, метрології та якості продукції. - К.: Видання стандартів, 2012. - 264 с.

• Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація / Р.В.Бичковський, П.Г. Столярчук, П.Р. Гамула – Львів, 2002.- 560 с.

• Саранча Г.А. Метрологія, стандартизація та управління якістю - К.:Либідь, 2014.-256 с.

• Богданов Г.П., Кузнецов В.А., Лотонов М.А. и др. Метрологическое обеспечение и эксплуатация измерительной техники. - М.: Изд-во стандартов, 2007. - 180 с.

1. Розкрити зміст завдань єдиної державної системи цивільного захисту України та порядок їх реалізації.

2. Назвати складові державної політики у сфері цивільного захисту та механізми її реалізації.

3. Навести структуру сил цивільного захисту, їх завдання та розкрити порядок утворення сил.

4. Побудувати структуру єдиної державної системи цивільного захисту України та надати пояснення її окремим структурним одиницям.

5. Надати характеристику складу органів управління єдиної державної системи цивільного захисту України та визначити статус посадових осіб у сфері цивільного захисту.

6. Визначити склад завдань і повноважень центрального органу виконавчої влади який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

7. Розкрити зміст повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту.

8. Розкрити технологію управління силами і засобами цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру.

9. Навести зміст заходів цивільного захисту та розкрити порядок їх реалізації суб'єктами забезпечення цивільного захисту в рамках наданих їм повноважень.

10. Сформулювати основні тенденції та орієнтири розвитку цивільного захисту України.

Рекомендована література

• Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI // Голос України. – 2012.– листопад (№ 220 (5470)). – С. 4–20.

• Постанова Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11 «Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту»

• Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 року № 101 «Про затвердження типових положень про

функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту»

- Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 року № 1550-III

- Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 616 «Про затвердження положення про добровільні формування цивільного захисту»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 564 «Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2013 року № 787 «Про затвердження порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2013 року № 841 «Про затвердження порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 409 «Про затвердження типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 року № 469 «Про затвердження положення про спеціалізовані служби цивільного захисту»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 775 «Про затвердження порядку створення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2018 року № 223 «Про затвердження плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 року № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту»

- Кулешов М.М., Садковий В.П., Тютюник В.В. Державна система цивільного захисту: навч. посіб. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2020. – 232 с.

1. Державна система моніторингу довкілля: основна мета, принципи, суб'єкти. Взаємовідносини суб'єктів системи.

2. Моніторинг об'єктів критичної інфраструктури.
3. Методи обґрунтування управлінських рішень при наявності багатокритеріальних умов. Навести приклади реалізації цих методів в контексті функціонування Штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
4. Поняття невизначеності. Загальні підходи щодо оптимізації управлінських рішень в умовах невизначеності. Навести приклади реалізації цих методів в контексті діяльності Керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
5. Викласти основні поняття теорії масового обслуговування та надати класифікацію систем масового обслуговування на прикладі функціонування Системи 112.
6. Визначити основні положення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, мету і етапи реалізації.

Рекомендована література

- *Розпорядження кабінету міністрів України від 22 січня 2014 р. № 37-р «Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».*
- *Методика прогнозування наслідків виливу (викиду) небезпечних хімічних речовин при аваріях на промислових об'єктах і транспорті.*
- *Методика визначення ризиків і їх прийнятих рівнів для декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки. Затверджена постановою Міністерства праці і соціальної політики України від 04.12.2002 р. № 637.*
- *Постанова КМУ від 5 вересня 2018 р. № 715 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки Державною службою з надзвичайних ситуацій».*
- *Постанова КМУ від 30 березня 1998 р. №391 «Положення про Державну систему моніторингу довкілля».*
- *Андронов В.А. Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюнник. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2016. – 319 с.*

1. Система техногенної безпеки об'єктів: структура та напрямки її забезпечення.
2. Нормативно-правове забезпечення техногенної безпеки в Україні.
3. Правові та нормативні документи з питань безпеки техногенного характеру.
4. Міжнародні документи з питань техногенної безпеки.
5. Документи з питань техногенної безпеки об'єкту критичної інфраструктури.

6. Документи з питань техногенної безпеки об'єкту підвищеної небезпеки.
7. Виключення ініціюючих факторів аварій техногенного характеру на виробництві.
8. Особливості організації техногенної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури.
9. Особливості організації техногенної безпеки на об'єктах підвищеної небезпеки.
10. Основні напрямки забезпечення техногенної безпеки об'єктів критичної інфраструктури.

Рекомендована література

- Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки».
- ДБН В.1.2-4:2019 Інженерно-технічні заходи цивільного захисту.
- Михайлюк О.П., Олійник В.В., Михайлюк А.О. Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки: Навчально-методичний посібник.-Х.:УЦЗУ, 2007.-190 с.
- Васильченко О.В. Будівельні матеріали та їх поведінка в умовах високих температур: Навчальний посібник Харків: АПБУ, 2001.– 166 с.
- Інженерний захист населення та територій: Навч. посіб. / О.О. Островерх, О.В. Савченко, Є.І. Стецюк . — Х. : НУЦЗУ, 2014 . — 380 с.

1. Поняття, класифікація й види сучасних інформаційних технологій. Телекомунікації в цивільному захисті.
2. Загальнодержавні телекомунікаційні мережі спеціального зв'язку та загального користування.
3. Відомча цифрова телекомунікаційна мережа (ВЦТМ) Державної служби України з надзвичайних ситуацій, порядок організації її роботи.
4. Система електронного документообігу в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.
5. Загальне призначення і класифікація інформаційних систем. Єдина інформаційна система Міністерства внутрішніх справ та перелік її пріоритетних інформаційних ресурсів.
6. Автоматизована система оперативно-диспетчерського управління (СОДУ) підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій.
7. Автоматизована система централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру.
8. Типи телекомунікаційних мереж. Мережеві стандарти.
9. Основні принципи організації мереж і мережеві технології.
10. Визначте основні засади забезпечення кібербезпеки в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.
11. Охарактеризуйте основні положення організації виконання заходів кіберзахисту в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

12. Охарактеризуйте основні положення організації виконання заходів щодо забезпечення кіберзахисту в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

13. Визначте основні положення порядку здійснення контролю за станом технічного захисту інформації в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

14. Охарактеризуйте основні напрямки захисту інформації.

Рекомендована література

- *Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб./ О.Б. Кукарін / За заг. ред. д.держ. упр., професора Н.В. Грицяк - К.: НАДУ, 2015.- 84 с.;*

- *Інформатика та інформаційні технології у цивільній безпеці. Гусева Л.В., Журавський М.М, Маляров М.В., Паніна О.О., Піксасов М.М.: Практикум.- Х.: НУЦЗУ, 2015.- 330 с.;*

- *Сучасні інформаційні системи і технології: конспект лекцій / Іванов В. Г., Іванов С.М., Карасюк В.В. та ін.; за заг. ред. Іванова В.Г., Карасюка В.В.- Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. – 347 с.;*

- *Закон України Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах*

- *Закон України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України*

- *Закон України Про електронний цифровий підпис*

- *Закон України Про електронні документи та електронний документообіг*

- *Автоматизовані системи управління та телекомунікації: методичні вказівки до виконання модульної контрольної роботи на тему: "Дослідження параметрів каналу передачі інформації відомчої цифрової телекомунікаційної мережі і експлуатаційних показників обладнання автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління підрозділами ОРС ЦЗ гарнізону ДСНС України" / Укладачі: А. Б. Феценко, Л. В. Борисова, О. В. Закора, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, М. О. Демент, І. М. Неклонський. – Х.: НУЦЗУ, 2021. – 45 с.*

1. Визначте види та надайте характеристику збиткам від надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру.

2. Визначте порядок фінансування заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру, відшкодування збитків постраждалим від них.

3. Визначте основні положення створення і використання резервного фонду для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру та їх наслідків.

4. Визначте основні положення страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ.

5. Охарактеризуйте види державних послуг в сфері цивільного захисту.

6. Визначте цільове призначення та джерела фінансування установ та організацій, що належать до сфери Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

7. Визначте основні положення фінансування заходів у сфері цивільного захисту.

8. Охарактеризуйте основні положення процедури закупівлі товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Рекомендована література

- Конституція України, ПВР від 28.06.96, ВВР № 30.
- Господарський кодекс України від 16.01 2003 року N 436 із змінами.
- Бюджетний кодекс України від 8. 07 2010р. N 2456-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
- Податковий кодекс від 2.12. 2010.N 2755-VI із змінами.
- Кодекс законів про працю.
- Закон України «Про страхування»
- Про здійснення державних закупівель: Закон України
- Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери:

1. Зміст роботи з персоналом.
2. Трудовий договір. Контракт, як різновидність трудового договору.
3. Прийом на службу цивільного захисту. Організація відбору та вивчення кандидатів на посади рядового і начальницького складу.
4. Контракт про проходження служби цивільного захисту.
5. Чергові спеціальні звання. Відпустки.
6. Нагородження та заохочення осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту.
7. Переміщення по службі. Організаційно-штатна робота.
8. Облік кадрів в органах та підрозділах цивільного захисту. Вислуга років.
9. Грошове забезпечення осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту.
10. Звільнення зі служби цивільного захисту. Пенсійне забезпечення.

Рекомендована література

- Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI // Голос України. – 2012. – листопад (№ 220 (5470)). – С. 4–20.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 року № 593 «Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу».
- Наказ ДСНС України від 18.10.2013 року № 656 «Про затвердження

Порядку ведення обліку кадрів в органах і підрозділах цивільного захисту та Правил оформлення і ведення особових справ осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту».

- *Наказ ДСНС України від 16.05.2017 року № 271 «Про деякі питання у сфері роботи з персоналом».*

1. Охарактеризуйте за характером і часом види інструктажів з питань охорони праці в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

2. Визначте основні положення порядку проведення адміністративно-громадського контролю в підрозділах оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, відомчої, місцевої та добровільної пожежної охорони.

3. Визначте основні завдання служби охорони праці Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

4. Охарактеризуйте функції служби охорони праці Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

5. Визначте основні положення порядку розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Рекомендована література

- *Про затвердження Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту наказ МВС від 03 липня 2014 року № 631 у редакції наказу МВС від 27 грудня 2023 року № 1073*

- *Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту.*

- *Про затвердження Положення про службу охорони праці МНС України від 30.01.2012 № 81*

ПРОГРАМА
вступного іспиту зі спеціальності
К10 "Цивільна безпека"

ВСТУП

Вступний іспит зі спеціальності проводиться з метою перевірки та оцінки теоретичної підготовки вступника, встановлення відповідності рівня його знань результатам навчання, визначених у стандарті вищої освіти за спеціальністю 263 "Цивільна безпека" галузі знань 26 «Цивільна безпека» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Для проведення вступного іспиту зі спеціальності створюється предметна комісія на чолі з головою. Вступний іспит зі спеціальності проводиться в усній формі за трьома теоретичними питаннями, що наведені у білетах. Час на підготовку до відповіді складає до 30 хвилин.

Для складання вступного іспиту зі спеціальності вступник може використовувати ручки, олівці, лінійку, калькулятор. Усі інші матеріали, як то законодавчі та нормативні акти, методичні матеріали, довідники, словники, записи, конспекти, тощо, а також засоби мобільного зв'язку, будь-які носії інформації протягом іспиту вступнику використовувати суворо забороняється.

У разі порушення зазначених вимог, а також під час виявлення проявів академічної недоброчесності, несамоїїної підготовки до відповіді, голова предметної комісії має право видалити вступника з іспиту з виставленням йому загальної незадовільної оцінки.

**1. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ КАНДИДАТА НА НАВЧАННЯ
З ВСТУПНОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

Рівень знань кандидата на навчання за результатами відповіді оцінюється за 100-бальною шкалою (від 100 до 200) за такими критеріями:

Кількість балів	Критерії, за якими оцінюється відповідь
190 – 200	Кандидат на навчання дав повну і правильну відповідь на всі питання, логічно та послідовно виклав матеріал, показав вміння застосовувати закони і правила в конкретних ситуаціях, володіння спеціальною термінологією та мовною культурою.
189 – 160	Кандидат на навчання дав повну і правильну відповідь на всі питання, при цьому допустив 1 – 2 не грубі помилки; логічно та послідовно виклав матеріал, показав уміння застосовувати закони і правила у конкретних ситуаціях, показав володіння спеціальною термінологією та мовною культурою.
135 – 159	Кандидат на навчання показав знання основного матеріалу,

	але не розкрив його деталей, припустився при цьому 2 – 3 грубих помилок або дав неточні формулювання, показав володіння спеціальною термінологією та мовною культурою.
100 – 134	Кандидат на навчання знає незначну частину програмного матеріалу, у відповідях на питання припускається грубих помилок, слабо володіє спеціальною термінологією та мовною культурою.
0 – 99	Кандидат на навчання не знає значної частини програмного матеріалу, не може надати відповіді на питання білету, не володіє спеціальною термінологією, має низьку мовну культуру.

У разі отримання вступником менше ніж 100 балів вступний іспит вважається не складеним, а такій особі відмовляється у подальшій участі в конкурсі щодо зарахування на навчання.

2. ПЕРЕЛІК ТЕМ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ВСТУПНИЙ ІСПИТ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

1. Поняття «система». Складні системи. Поняття: об'єкт, підсистема, структура, функція, зв'язок.
2. Основні закономірності систем. Класифікація систем за основними ознаками.
3. Системний підхід. Розгляд в системному підході елементів системи. Основні принципи системного підходу.
4. Суть, завдання, принципи та основні етапи системного аналізу.
5. Поняття «життєвий цикл» системи, основні етапи життєвого циклу системи.
6. Моделі «чорний ящик», «сірий ящик», «білий ящик».

Рекомендована література

- Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII.
- Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI // *Голос України*. – 2012. – листопад (№ 220 (5470)). – С. 4–20.
- Тютюник В.В. *Теорія систем та системний аналіз: Курс лекцій* / В.В. Тютюник, О.О. Писклакова. – Харків: Друкарня Мадрид, 2020. – 108 с.
- Андронов В.А. *Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія* / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюник. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2016. – 319 с.

• *Томашевський В.М. Моделивання систем. – Київ: Видавнича група BHV, 2005. – 352 с*

• *Стеценко І.В. Моделивання систем. – Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2010. – 399 с.*

7. Наука як система знань. Наукознавство та його основні розділи.

8. Поняття, зміст, мета і функції науки. Форми організації та управління наукою в Україні.

9. Основні ознаки наукового дослідження. Системність, доказовість та теоретичність наукового дослідження..

10. Емпіричні, логічні та теоретичні пізнавальні завдання наукового дослідження.

11. Класифікація наукових досліджень.

Рекомендована література

• *Бірта Г.О. Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 142 с.*

• *Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.*

• *Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2017. 236 с*

• *Методика та організація наукових досліджень: Курс лекцій / Уклад. С.Е. Важинський, І.А. Чуб, Т.М. Курська. Харків: НУЦЗУ, 2016. 201 с. (електронна бібліотека НУЦЗУ).*

• *Організація досліджень у сфері цивільного захисту: курс лекцій. Для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, які навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти в галузі знань 26 „Цивільна безпека” / О.І. Ляшевська, В.І. Ляшевська, О.М. Соболев. Харків: НУЦЗУ, 2019. 64 с. (електронна бібліотека НУЦЗУ).*

12. Поняття «управління». Основні категорії управління. Поняття “суб’єкт” та “об’єкт” управління. Цілі управління.

13. Принципи та методи управління органами та підрозділами цивільного захисту.

14. Процес управління в органах і підрозділах цивільного захисту та його інформаційне забезпечення. Управлінські рішення та їх класифікація.

15. Прогнозування у сфері цивільного захисту.

16. Планування діяльності органів та підрозділів цивільного захисту.

17. Управлінські технології у сфері цивільного захисту.

Рекомендована література

• *Альбоцій О.В., Кулешов М.М., Калашніков О.О., Рашикевич С.А., Труш О.О. Основи управління в органах і підрозділах МНС України. Навчальний посібник. / За ред. канд. психол. наук, доцента В.П. Садкового. – Харків: УЦЗУ, 2007. – 311 с.*

- Колпаков В.М. Теорія та практика прийняття управлінських рішень. Навчальний посібник, – К.: МАУП, 2000.
- Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України. Підручник Харків.: Ун-т внутр. справ, 1998.
- Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ. Підручник, - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999.
- Сущенко В.Д., Присяжний С.В., Коваленко О.І. Сучасний процес управління в органах внутрішніх справ, Монографічні дослідження, - К.: НАВСУ, 1999.
- Михайлова Л.І. Управління персоналом. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.

18. Державний метрологічний контроль і нагляд.
19. Особливості міжнародної системи одиниць фізичних величин.
20. Оцінка випадкової складової похибки результату вимірювання.
21. Класифікація засобів вимірювальної техніки.
22. Державна система стандартизації України.
23. Порядок застосування стандартів.
24. Принципи стандартизації України у сфері цивільного захисту.

Рекомендована література

- Державна система стандартизації. – К.: Держстандарт України, 2013.-312 с.
- ДСТУ 2462-94 Сертифікація. Основні поняття. Терміни та визначення.
- Правові проблеми стандартизації, метрології та якості продукції. - К.: Видання стандартів, 2012. - 264 с.
- Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація / Р.В.Бичковський, П.Г. Столярчук, П.Р. Гамула – Львів, 2002.- 560 с.
- Саранча Г.А. Метрологія, стандартизація та управління якістю - К.:Либідь, 2014.-256 с.
- Богданов Г.П., Кузнецов В.А., Лотонов М.А. и др. Метрологическое обеспечение и эксплуатация измерительной техники. - М.: Изд-во стандартов, 2007. - 180 с.

25. Державна політика у сфері цивільного захисту. Особливості побудови та управління єдиною державною системою цивільного захисту. Склад та структура органів управління єдиної державної системи цивільного захисту.

26. Роль і місце центральних органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту. Державна служба України з надзвичайних ситуацій як центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері цивільного захисту.

27. Місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування та їх роль в забезпеченні захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

28. Завдання і обов'язки суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту.

29. Координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту.

30. Режими функціонування єдиної державної системи цивільного захисту та особливості їх введення.

31. Сили і засоби функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, порядок утворення та організація діяльності. Оперативно-рятувальна служба Державної служби України з надзвичайних ситуацій, як складова сил цивільного захисту.

32. Взаємодія функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту.

33. Організація управління діями органів управління та їх силами під час виникнення надзвичайних ситуацій та їх ліквідації.

34. Особливості планування роботи єдиної державної системи цивільного захисту.

35. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення цивільного захисту і сил реагування на надзвичайні ситуації.

Рекомендована література

- *Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI // Голос України. – 2012. – листопад (№ 220 (5470)). – С. 4–20.*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11 «Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту»*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2015 року № 101 «Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту»*

- *Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 року № 1550-III*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 616 «Про затвердження положення про добровільні формування цивільного захисту»*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 564 «Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони»*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»*

- *Постанова Кабінету Міністрів України від 06 жовтня 2013 року № 787 «Про затвердження порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2013 року № 841 «Про затвердження порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 409 «Про затвердження типового положення про регіональну та місцеву комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 року № 469 «Про затвердження положення про спеціалізовані служби цивільного захисту»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 775 «Про затвердження порядку створення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2018 року № 223 «Про затвердження плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня»*
- *Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 року № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту»*
- *Кулешов М.М., Садковий В.П., Тютюник В.В. Державна система цивільного захисту: навч. посіб. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2020. – 232 с.*

36. Характеристика системи моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій.

37. Поняття ризику та його характеристики.

38. Основи теорії пожежних ризиків.

39. Комплексна оцінка небезпеки територій.

40. Управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій.

Рекомендована література

- *Розпорядження кабінету міністрів України від 22 січня 2014 р. № 37-р «Про схвалення Концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».*
- *Методика прогнозування наслідків виливу (викиду) небезпечних хімічних речовин при аваріях н промислових об'єктах і транспорті.*
- *Методика визначення ризиків і їх прийнятих рівнів для декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки. Затверджена постановою Міністерства праці і соціальної політики України від 04.12.2002 р. № 637.*

• *Постанова КМУ від 5 вересня 2018 р. № 715 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки Державною службою з надзвичайних ситуацій».*

• *Постанова КМУ від 30 березня 1998 р. №391 «Положення про Державну систему моніторингу довкілля».*

• *Андронов В.А. Науково-конструкторські основи створення комплексної системи моніторингу надзвичайних ситуацій в Україні: Монографія / В.А. Андронов, М.М. Дівізінюк, В.Д. Калугін, В.В. Тютюнник. – Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2016. – 319 с.*

41. Система організації техногенної безпеки в Україні.

42. Організація техногенної безпеки на потенційно-небезпечних об'єктах та об'єктах підвищеної небезпеки.

43. Забезпечення техногенної безпеки хімічно-небезпечних об'єктів.

44. Забезпечення техногенної безпеки радіаційно-небезпечних об'єктів.

45. Забезпечення техногенної безпеки пожежо- вибухонебезпечних об'єктів.

46. Паспортизація об'єктів підвищеної небезпеки.

47. Ідентифікаційні характеристики об'єктів підвищеної небезпеки та порядок їх визначення.

48. Декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки.

49. Вимоги нормативних актів щодо розробки планів локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій.

Рекомендована література

• *Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки».*

• *ДБН В.1.2-4:2019 Інженерно-технічні заходи цивільного захисту.*

• *Михайлюк О.П., Олійник В.В., Михайлюк А.О. Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки: Навчально-методичний посібник.-Х.:УЦЗУ, 2007.- 190 с.*

• *Васильченко О.В. Будівельні матеріали та їх поведінка в умовах високих температур: Навчальний посібник Харків: АПБУ, 2001.– 166 с.*

• *Інженерний захист населення та територій: Навч. посіб. / О.О. Островерх, О.В. Савченко, Є.І. Стецюк . — Х. : НУЦЗУ, 2014 . — 380 с.*

50. Організація реагування на надзвичайні ситуації.

51. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації природного характеру гідрологічного походження.

52. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації пожежі в екологічних системах.

53. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на хімічно небезпечних об'єктах.

54. Дії сил цивільного захисту при ліквідації наслідків радіаційних аварій.

55. Дії сил цивільного захисту при ліквідації наслідків аварій на арсеналах, складах боєприпасів та інших об'єктах військового призначення.

56. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації аварії на об'єктах зберігання і переробки зерно продуктів та рослинної сировини.

57. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків катастроф на залізничному транспорті.

58. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків катастроф на авіаційному транспорті.

59. Дії сил цивільного захисту під час ліквідації наслідків катастроф на водному транспорті.

Рекомендована література

- План реагування на надзвичайні ситуації державного рівня, затверджений постановою КМ України від 14 березня 2018 р. № 223.

- Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Наказ МВС України від 26.04.2018 № 340.

- Наказ МВС України від 10.02.2022 року № 116 «Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій».

- Методичними рекомендаціями із складання, корегування та відпрацювання оперативних карток гасіння пожеж, які затверджені наказом МВС України № 848 від 24.10.2023 року

- Про деякі питання організації діяльності мобільних оперативних груп ДСНС. Наказ ДСНС України від 06.11.2017 № 601.

- Методичні рекомендації «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». Наказ МНС України від 05.10.2007 № 685.

- Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту. Наказ МВС України від 15.06.2017 № 511.

- Методичні рекомендації з підготовки і проведення тактико-спеціальних навчань з питань реагування на надзвичайні ситуації. Наказ МНС України від 29.08.2011 № 893.

- Загальні вимоги та положення окремого доручення ДСНС від 24.06.2022 № В-352 «Про введення в дію Інструкції із складання Карток оперативно-тактичних дій на пожежах».

- Аналітичні розрахунки для обґрунтування оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів: Практикум. / В.В. Сировий, Ю.М. Сенчихін, Л.В. Ушаков, О.В. Бабенко. – Х.: НУЦЗУ, ХНАДУ, 2010. – 236 с.

- Аветисян В.Г., Адаменко М.І., Александров В.Л., Кулаков С.В., та інші. Рятувальні роботи під час ліквідації НС, ч.І. Посібник. Київ, Основа. 2006р.

- Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. – 592 с.

- Основи тактики гасіння пожеж: навч. посіб. / В.В Сировой, Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'яноко. – Х.: НУЦЗУ, 2015. – 216 с.

- *Довідник керівника гасіння пожежі / За загальною редакцією Кротивницького В.С. – К. : ТОВ "Літера-Друк", 2016. – 320 с.*

- *Назаров О.О. Кулешов М.М. Пожежогасіння та аварійно-рятувальні роботи. Довідник молодого фахівця служби цивільного захисту. АЦЗУ, 2006р.*

60. Інформаційні ресурси мережі Інтернет.

61. Електронний документообіг.

62. Інформаційні технології в освіті.

63. Бази та банки даних, пошукові системи.

64. Організація діловодства в апараті Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

65. Порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію в Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

66. Порядок застосування електронного цифрового підпису у Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

67. Особливості технічного захисту інформації у Державній службі України з надзвичайних ситуацій.

Рекомендована література

- *Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб./ О.Б. Кукарін / За заг. ред. д.держ. упр., професора Н.В. Грицяк - К.: НАДУ, 2015.- 84 с.;*

- *Інформатика та інформаційні технології у цивільній безпеці. Гусева Л.В., Журавський М.М, Маляров М.В., Паніна О.О., Піксасов М.М.: Практикум.- Х.: НУЦЗУ, 2015.- 330 с.;*

- *Сучасні інформаційні системи і технології: конспект лекцій / Іванов В. Г., Іванов С.М., Карасюк В.В. та ін.; за заг. ред. Іванова В.Г., Карасюка В.В.- Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. – 347 с.;*

- *Закон України Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах*

- *Закон України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України*

- *Закон України Про електронний цифровий підпис*

- *Закон України Про електронні документи та електронний документообіг*

- *Автоматизовані системи управління та телекомунікації: методичні вказівки до виконання модульної контрольної роботи на тему: "Дослідження параметрів каналу передачі інформації відомчої цифрової телекомунікаційної мережі і експлуатаційних показників обладнання автоматизованої системи оперативно-диспетчерського управління підрозділами ОРС ЦЗ гарнізону ДСНС України" / Укладачі: А. Б. Фещенко, Л. В. Борисова, О. В. Закора, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, М. О. Демент, І. М. Неклонський. – Х.: НУЦЗУ, 2021. – 45 с.*

68. Вартісна оцінка матеріальних об'єктів та цінностей.
69. Основний склад збитків від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.
70. Страхування у сфері цивільного захисту.
71. Система державних послуг у сфері цивільного захисту.
72. Капітальні вкладення та поточні витрати на забезпечення техногенної та пожежної безпеки.
73. Економічна ефективність впровадження засобів щодо забезпечення пожежної та техногенної безпеки об'єкту.
74. Оцінка ефективності заходів щодо захисту населення від надзвичайних ситуацій.
75. Організація матеріально-технічного забезпечення заходів цивільного захисту. Організація публічних закупівель.

Рекомендована література

- Конституція України, ПВР від 28.06.96 , ВВР № 30.
- Господарський кодекс України від 16.01 2003 року N 436 із змінами.
- Бюджетний кодекс України від 8. 07 2010р. N 2456-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
- Податковий кодекс від 2.12. 2010.N 2755-VI із змінами.
- Кодекс законів про працю.
- Закон України «Про страхування»
- Про здійснення державних закупівель: Закон України
- Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери:

ПРОГРАМА
вступного іспиту з іноземної мови
(для вступників за державним замовленням)

Інтеграція України в європейський простір вищої освіти висуває нові вимоги щодо встановлення національних параметрів викладання/вивчення іноземної мови, зазначених у Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти (*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, скорочено — *CEFR*), які Рада Європейського союзу рекомендувала використовувати для валідації рівнів знань іноземної мови своєю резолюцією в листопаді 2011 р.

Відповідно до частин четвертої та п'ятої статті 54 Закону України "Про вищу освіту" Кабінет Міністрів України вніс зміни до постанови № 567 "Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника" від 24 липня 2013 р. ("Офіційний вісник України", 2013 р., № 64, с. 23–28). Цей порядок висуває нові вимоги до працівників закладів вищої освіти у частині мовної підготовки та методів оцінювання її рівня. Вчене звання доцента або професора присвоюється тим працівникам закладів вищої освіти і наукових установ, які мають сертифікат, що підтверджує володіння іноземною мовою на рівні, не нижчому від рівня B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти. Відповідно випускник закладу вищої освіти, який має намір будувати науково-педагогічну кар'єру, повинен володіти іноземною мовою на рівні, не нижчому від B2. Відповідно цей рівень доцільно виявляти вже на етапі вступу до магістратури та ад'юнктури.

Усі, хто вивчає іноземну мову, відповідно до CEFR розподіляються на шість рівнів: A0 – нульовий рівень (особа щойно почала вивчати мову); A1 – початківець; A2 – передпороговий рівень; B1 – пороговий, середній рівень; B2 – пороговий просунутий рівень, вищий від середнього; C1 – досвідчений, професійний користувач; C2 – досконалий рівень володіння. Рекомендаціями передбачено, що вступник здатен на кожному рівні виконувати такі види діяльності: писати, читати, слухати й говорити.

Рівень B2 має особа, яка розуміє основні ідеї складних текстів на абстрактні й конкретні теми, зокрема ті, що стосуються її спеціалізації; може взаємодіяти з певною мірою побіжності та безпосередності з носіями мови без напруження для кожної зі сторін; уміє робити чіткі, детальні повідомлення з широкого кола питань і може викласти свій погляд на певну проблему, показати переваги та недоліки різних тверджень. Це передбачає наявність певних знань і вмінь:

I. Мовні знання:

- розмаїтий словниковий запас, що є необхідним для спілкування в побутовому, академічному й професійному середовищі;
- володіння граматичними конструкціями, необхідними для гнучкого висловлення відповідних причинно-наслідкових зв'язків, відношень і понять, а також для розуміння й створення текстів різного стилю

(уживання артиклів, прийменників і сполучників, часи дієслів, модальні дієслова, герундій та інфінітив, однина та множина іменників, ступені порівняння прикметників тощо);

- опанування правил синтаксису й пунктуації, які дозволяють розпізнавати й створювати різноманітні за стилем усні та письмові висловлювання (порядок слів у реченні, узгодження підмета й присудка, підрядні речення, умовні речення, розділові знаки тощо).

II. Мовленнєві знання й уміння:

1. Аудіювання:

- розуміти основні ідеї та розпізнавати відповідну інформацію в ході обговорень, дебатів, бесід побутового, публіцистичного, ділового та професійно орієнтованого характеру;
- розуміти повідомлення та інструкції в академічному й професійному середовищі;
- розуміти наміри мовців і комунікативні наслідки їхніх висловлювань;
- визначати позицію й точку зору мовців.

2. Говоріння:

- реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєво важливу інформацію під час дискусій, бесід, що пов'язані з навчанням і фаховою діяльністю;
- володіти лексичним мінімумом, необхідним для ділових контактів;
- чітко аргументувати свою думку щодо актуальних тем в академічному та професійному житті;
- володіти мовним етикетом спілкування (моделі звертання, ввічливості, вибачення, прохання, висловлення згоди/незгоди з позицією співрозмовника тощо);
- виступати з підготованими презентаціями щодо широкого кола тем академічного й професійного спілкування;
- продукувати чіткий і детальний монолог із широкого кола тем, пов'язаних із побутом, навчанням, фаховою діяльністю.

3. Читання:

- розуміти автентичні тексти загальної тематики, а також пов'язані з навчанням та фахом;
- розуміти головну ідею й знаходити необхідну інформацію в неадаптованих текстах із наукової літератури (зокрема за фахом) і публіцистики;
- розуміти автентичну кореспонденцію (листи, факси, електронні повідомлення тощо), інструкції, пояснення до графіків та діаграм, рекламні повідомлення.

4. Письмо:

- писати анотації до неадаптованих технічних текстів за фахом;
- здійснювати реферування автентичної літератури, зокрема за фахом;

- готувати тексти доповідей, презентацій, використовуючи автентичні матеріали;
- писати зрозумілі, деталізовані тексти різного стилю та тематики, пов'язані з особистою й професійною сферами;
- оформляти особисту й ділову кореспонденцію;
- створювати резюме, заповнювати бланки документів із високим ступенем лексичної та граматичної коректності.

На сьогодні існує певна різниця в співставленні рівнів інших міжнародних оцінювальних систем зі шкалою CEFR. Різні загальновизнані у світі мовні сертифікати мають власні системи балів, але загалом існує чітке співвідношення рівня B2 із такими показниками міжнародних іспитів: з англійської мови CAE – 45-59 балів; FCE – рівні B та C; IELTS – 5-6,5 балів; TOEFL – 57-86 балів; із німецької мови Goethe-Zertifikat – B2, ZDfB.

Запропонована програма має на меті наблизити вступний іспит до ад'юнктури до вказаних міжнародних іспитів і за структурою, і за рівнем складності, і за принципами оцінювання. Змістове наповнення іспиту розроблене з урахуванням специфіки фаху працівника служби цивільного захисту й дає можливість охопити зокрема й тематику навчального курсу "Іноземна мова".

Структура екзамену

Формат вступного іспиту до ад'юнктури відповідно до вимог рівня володіння іноземною мовою B2 Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти охоплює всі види мовленнєвої діяльності й складається з чотирьох модулів: *Listening* (аудіювання), *Reading* (читання), *Writing* (письмо) і *Speaking* (говоріння). Загальна тривалість іспиту – 2 години 45 хвилин.

1. Listening (аудіювання). Містить 40 запитань, на виконання яких відведено 30 хвилин. Вступник прослуховує 4 аудіозаписи, кожен із яких є складнішим за попередній, водночас читаючи тестові запитання й даючи відповіді на них. Після закінчення прослуховування запису кандидатам надають додаткові 10 хвилин, щоб перенести відповіді в екзаменаційний лист. Тематика матеріалів цього модуля пов'язана зі щоденним побутовим спілкуванням, освітою та професійною діяльністю, вони представляють і монологи, і діалоги.

2. Reading (читання). Містить 40 запитань, тривалість — 60 хвилин. Кандидатові пропонують три тексти публіцистичного та наукового стилів обсягом 650–100 слів кожен, узяті з газет, журналів, Інтернету й фахової літератури, у яких потрібно знайти відповіді на подані екзаменаційні запитання.

3. Writing (письмо). Складається з двох завдань, на виконання яких відведено 60 хвилин. Перше завдання передбачає написання листа заданого типу (прохання, пропозиція, запит тощо) не менш ніж на 150 слів, друге — написання власного висловлювання обсягом не менш ніж 250 слів на запропоновану тему. Таким чином оцінюють, по-перше, здатність кандидата

вести особисте листування, отримувати й надавати інформацію, висловлювати бажання, прохання, скарги тощо, а по-друге, уміння формулювати проблему й знаходити її рішення, представляти й доводити свою думку, оцінювати й оскаржувати запропоновані судження, очевидні факти тощо.

4. Speaking (говоріння). Являє собою інтерв'ю з екзаменатором, яке складається з трьох частин і триває близько 15 хвилин. У цьому модулі оцінюють здатність кандидата ефективно спілкуватися англійською мовою. До уваги беруть швидкість мовлення, правильну послідовність висловлювання думок, багатство словникового запасу, доречність і правильність уживання граматичних форм, вимову.

Частина 1 (4–5 хв). Кандидат та екзаменатор відрекомендовуються один одному. Потім кандидат відповідає на загальні запитання про себе, свою оселю / сім'ю, навчання / роботу, інтереси тощо.

Частина 2 (4–5 хв). Кандидат отримує картку із завданнями з підказками й повинен висловитися на певну тему. Йому дають 1 хвилину для підготовки; за бажанням вступник може зробити певні помітки на аркуші паперу, написати план тощо. Розповідь має тривати 1–2 хвилини. Потім екзаменатор ставить 1–2 запитання за темою картки.

Частина 3 (4–5 хв). Екзаменатор і кандидат починають обговорення більш абстрактних проблем стосовно теми, порушеної в частині 2. Обговорення триває 4–5 хвилин.

Отже, загалом іспит перевіряє всі аспекти володіння англійською мовою. Знання з граматики не оцінюють напряду, а перевіряють під час виконання модулів із письма й говоріння.

Теми для інтерв'ю:

1. Класифікація пожеж.
2. Надзвичайні ситуації техногенного характеру: аварії і катастрофи.
3. Транспортні аварії (катастрофи).
4. Пожежо- та вибухонебезпечні об'єкти.
5. Оцінювання ситуації на місці надзвичайної ситуації.
6. Засоби індивідуального захисту вогнеборця.
7. Рятування потерпілих з палаючих будинках.
8. Рятування потерпілих з зруйнованих будинках.
9. Проблеми забезпечення пожежної безпеки у висотних будинках.
10. Використання рятувального стрибкового полотна під час проведення рятувальних операцій.
11. Обов'язки пожежного інспектора.
12. Професійні вимоги до пожежного інспектора.
13. Порядок проведення інспекції на місці пожежі.
14. Пожежонебезпечні фактори.
15. Ризики виникнення пожежі.
16. Джерела пожежної небезпеки.
17. Пожежно-технічне обстеження житлового приміщення.

18. Обов'язки особового складу ДСНС при ліквідації надзвичайних ситуацій.
19. Проведення навчання з пожежної безпеки у школі.
20. Евакуація людей під час пожежі.
21. Організація пожежної охорони на підприємстві.
22. Сучасні методи та засоби пожежогасіння.
23. Розслідування пожеж.
24. Організація та проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у надзвичайних ситуаціях.
25. Основи проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

Критерії оцінювання вступного випробування

Вступники отримують оцінки за кожен компонент іспиту за 9-бальною шкалою, за основу якої взято шкалу міжнародного іспиту IELTS. Загальна оцінка за весь іспит є середнім арифметичним округленим значенням за результатами кожного з модулів.

Модулі з аудіювання та читання містять по 40 завдань. Кожне правильно виконане завдання приносить вступникові 1 бал. Відповідно максимально можна набрати по 40 балів. Оцінювання за 9-бальною шкалою здійснюють на підставі загальної кількості балів, набраних у кожному модулі¹:

1. Listening (аудіювання)

Кількість правильних відповідей	Оцінка за 9-бальною шкалою
1	1
2–3	2
4–9	3
10–16	4
17–24	5
25–32	6
33–37	7
38–39	8
40	9

2. Reading (читання)

Кількість правильних відповідей	Оцінка за 9-бальною шкалою
1	1
2–3	2
4–9	3
10–15	4
16–22	5
23–28	6
29–35	7
36–39	8
40	9

¹ Під час розробки цієї системи за основу взяті критерії оцінювання іспиту IELTS.

Кожне із завдань *модуля з письма* оцінюють безпосередньо за 9-бальною шкалою, виходячи з чотирьох параметрів: *зміст* (наскільки повно вступник виконав поставлене завдання), *послідовність викладу думки* (наскільки зрозуміло викладає думки), *лексичне розмаїття й грамотна побудова висловлювання* (правильність і різноманітність граматичних конструкцій). Відповідно оцінка може бути знижена, якщо вступник:

- відхилився від теми;
- не відповідає на якесь із запитань у завданні;
- хаотично викладає думки;
- кілька разів повторює ту саму ідею;
- переписує слова й фрази із завдання;
- складає громіздкі речення;
- використовує багато зворотів, нетипових для англійської мови;
- недоречно користується лексикою або вживає неправильні форми слів;
- через неправильне написання змінює значення слова;
- використовує україномовну структуру речень;
- припускається орфографічних та пунктуаційних помилок.

Критерії оцінювання письмових завдань

Оцінка за 9-бальною шкалою	Зміст	Послідовність викладу думки	Лексичне розмаїття	Грамотна побудова висловлювання
9	Повна відповідь на поставлене запитання з повним обґрунтуванням	Зосередженість на викладі думки; правильний поділ тексту на абзаци	Використання великого обсягу лексики й фразеології, наявність незначних помилок («описок»)	Використання розмаїття граматичних конструкцій, наявність незначних помилок («описок»)
8	Повна відповідь на поставлене запитання з гарним, але неповним обґрунтуванням	Незначні відхилення від логічного викладу думки, не зовсім доречний поділ на абзаци	Використання значного обсягу лексики й фразеології, наявність незначних помилок у слововживанні	Використання розмаїття граматичних конструкцій, незначні помилки та окремі не зовсім доречні граматичні

			і й написанні слів	конструкції
7	Наявна відповідь на всі запитання завдання й чітка точка зору, однак може простежуватися тенденція до надмірного узагальнення або деякі ідеї можуть залишатися не до кінця розкритими	Інформація організована логічно із використанням відповідних мовних засобів зв'язку, хоча їх застосування може бути не завжди доречним; кожен абзац відповідає певній мікротемі	Використання достатнього обсягу лексики, однак деякі слова та фразеологізми можуть бути стилістично недоречними; можуть бути наявні спорадичні помилки в слововживанні, написанні та/або словотворенні	Використання розмаїття складних конструкцій, однак із наявністю поодиноких граматичних і пунктуаційних помилок
6	Деякі питання розкриті у висловлюванні більшою мірою, ніж інші, позиція щодо теми та провідні ідеї висловлені нечітко	Наявні порушень у викладі думки, деякі речення не несуть смислового навантаження, зв'язок між окремими думками прослідковується нечітко; поділ на абзаци наявний, але не завжди логічний	Використання обсягу лексики, достатнього для відповіді на завдання; недоречне використання фразеології, помилки у написанні й будові слів, які, проте, не заважають сприйняттю змісту	Змішування простих і складних речень; граматичні й пунктуаційні помилки, які, проте, не заважають сприйняттю змісту
5	Відповідь до завдання є частковою; висловлена певна точка зору, однак її обґрунтування є не зовсім доречним;	Інформація організована, однак наявні логічні порушення в розвитку думки; текст може не поділятися на	Використання обмеженого обсягу лексики, який мінімально відповідає змісту висловлювання; спорадичні	Використання обмеженого набору граматичних конструкцій; наявність незначної кількості складних

	наявні основні ідеї, однак нерозвинені	абзаци або поділятися недоречно	помилки в написанні слів створюють труднощі для сприйняття	речень із помилками в будові; спорадичні граматичні та пунктуаційні помилки створюють труднощі для сприйняття
4	Тема розкрита мінімально, точка зору незрозуміла; наявні певні основні ідеї, але їх важко виділити в тексті	Наявна інформація не впорядкована логічно, важко простежити розвиток думки; текст може не поділятися на абзаци або поділятися недоречно	Використання лише базового словникового запасу; ті самі слова й фрази повторюються; значна кількість лексичних і словотвірних помилок може спричиняти незрозумілість тексту	Використання надзвичайно обмеженої кількості граматичних конструкцій; неправильно побудовані речення переважають; велика кількість пунктуаційних помилок
3	Неточне сприйняття завдання; відсутня чітка точка зору; наявні кілька ідей, які здебільшого нерозвинуті	Відсутня логічна організація викладу думок, використані засоби зв'язку речень можуть не відповідати логічному зв'язку окремих думок	Використання дуже обмеженого обсягу лексики; велика кількість помилок у написанні й словотворенні, яка майже цілком порушує розуміння	Значна кількість помилок у простих граматичних конструкціях, ігнорування пунктуаційних норм, що майже цілком порушує розуміння
2	Висловлювання лише частково пов'язане з темою; не висловлена власна точка	Наявна слабка спроба створити зв'язний текст за допомогою мовних засобів зв'язку	Використання надзвичайно обмеженого обсягу лексики, значна кількість	Відсутність правильно побудованих простих речень; часте використання замість речень

	зору; може бути наявна спроба представити одну-дві ідеї, але вони нерозвинені		орфографічних та словотвірних помилок	фраз
1	Висловлювання абсолютно непов'язане з темою завдання	Повідомлення абсолютно незв'язне	Правильне використання лише окремих слів	Нездатність правильно будувати жодні типи речень
0	Не написано жодної відповіді до завдання			

Модуль із говоріння також оцінюють за 9-бальною системою за чотири параметри: *зміст, послідовність викладу думки, лексичне розмаїття, грамотна побудова висловлювання*. Оцінювання відбувається загалом за тією самою шкалою, що запропонованою для письмового висловлювання, однак у критерії «послідовність викладу думки» відсутні вимоги щодо поділу висловлювання на абзаци; в ракурсі лексичного розмаїття замість написання оцінюють вимову слів, а грамотна побудова усного висловлювання передбачає увагу до виразності, гарного темпу мовлення й правильної постановки логічних наголосів.

Загальний бал за іспит вираховується як середнє арифметичне суми балів за кожний вид мовленнєвої діяльності. Загальний бал округлюється до найближчої половини діапазону (ви можете отримати, наприклад, 7,5, 8,0, 8,5). Якщо загальний бал закінчується на 0,25, він округлюється до наступної половини діапазону (загальний показник $6,25=6,5$), а якщо він закінчується на 0,75, він округлюється до наступного цілого діапазону (загальний показник $7,75=8,0$).

**Таблиця відповідності результатів вступного іспиту до ад'юнктури
за різними шкалами**

Сума балів за 9- бальною шкалою	Рівень володіння мовою за CEFR	Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою
9	C2	96–100	A	відмінно
8,5		90-95		
8	C1	85–89	B	добре
7,5		80-84		
7	B2	72–79	C	
6,5		65-71		
6	B1	61–64	D	задовільно
5,5		55-60		
5	A2	54	E	
4,5		52-53		
4		50-51		
3,5	A1	44–49	FX	незадовільно
3		38-43		
2,5		34-37		
2	A0	24-34	F	
1,5		12-23		
1		1-11		

Рекомендована література

1. Louis Rogers. Delta Academic Objectives. Writing Skills Coursebook. Delta Publishing, 2020. 120 p.
2. Jenny Dooley, Virginia Evans. Grammarway 4. Student's Book. UK: Express Publishing, 2018.
3. Charl Norloff, Ruth Moore. University Success Writing Advanced, Student Book with MyLab. Longman (Pearson Education), 2018. 416 p.
4. Julie Moore Oxford Academic Vocabulary Practice B2. Oxford Academic Vocabulary Practice. Oxford University Press, 2017. 144 p.
5. ACADEMIC ENGLISH FOR PHD RESEARCHERS: Навчально-методичний посібник / Мельнікова Т.В., Зелінська О.І., Лисицька О.П. Харків: Право, 2018. 224 с.
6. English Grammar in Use. Murphy R. Cambridge University Press 1994.
7. Eric H. Glendinning, John Mc Ewan. Basic English for Computing. Oxford University Press. 1999.

8. Eric H. Glendinning, John Mc Ewan. Information Technology. Oxford University Press, 2003.

9. Eric H. Glendinning, John Mc Ewan. Oxford English for Electronics. Oxford University Press. 1993.

10. Eric H. Glendinning, Norman Glendinning. Electrical and Mechanical Engineering. Oxford University Press, 1995.

11. Getting on in English (Intermediate) / За ред. І. Байбакової, О. Гасько, М. Федоришина. — Л. : Бескид Біт, 2008. — 251 с.

12. Getting on in English (Upper-Intermediate) : Sociology, Social Work, Culture, Energetics, Control Systems, Mechanical Technology, Transport, Architecture, Geodesy : Спілкуємося англійською мовою (вищий рівень) / За ред. І. Байбакової, О. Гасько, М. Федоришина. — Л.

: Растр-7, 2009. — 213 с.

13. Getting on in English (Upper-Intermediate) : Technical Translation, Mathematics, Electronics, Radioengineering, Telecommunications, Computing, Automation, Metrology, Chemistry, Civil Engineering, Water Supply) : Спілкуємося англійською мовою (вищий рівень) / За ред. І. Байбакової, О. Гасько, М. Федоришина. — Л. : Растр-7, 2009. — 169 с.

14. Getting on in English : Спілкуємося англійською мовою / За ред. П. Корнес та Н. Гайдук. — Л. : БаК, 1998. — 276 с.

15. John Eastwood. Oxford Practice Grammar with Answers. Oxford University Press, 2002.

16. Keith Boeckner, P. Charles Brown. Oxford English for Computing. Oxford University Press, 1994.

17. Language Reference for Business English. Nick Brieger, J. Comfort 1992.

18. Longman Business English. Strutt R. Longman 1995.

19. Michael McCarthy, Felicity O'Dell English Vocabulary in Use. Cambridge University Press, 2002.

20. Pilbeam Adrian. Market Leader. International Management, Longman, 2003.

21. Shpak V.K. English for Economists and Businessmen. Kyiv, Vyscha Shkola, 2003.

22. Stuart Redman. English Vocabulary in Use (pre-intermediate and intermediate). Cambridge University Press, 2002.

23. Technical Writing and Professional Communication For Nonnative Speakers of English. N. Huckin, Leslie A. Olsen. Copyright 1991 by Mc Graw- Hill, Inc.

Writing for the Technical Professions. Kristin R. Woolever, Longman, 1999.